

Warszawa, 8 kwietnia 2026 r.

Prof. UW dr hab. Tomasz SŁOMKA
Katedra Systemów Politycznych WNPiSM
Uniwersytet Warszawski

**Recenzja rozprawy doktorskiej mgr. Adama PAWEŁCZYKA
pt. „Przywództwo polityczne w Chińskiej Republice Ludowej pod koniec XX i w
pierwszych dwóch dekadach XXI wieku. Przywództwo Jiang Zemina, Hu Jintao
i Xi Jinpinga”**

1. OCENA WYBORU PROBLEMATYKI ROZPRAWY

Tematyka rozprawy doktorskiej mgr. Adama Pawełczyka (napisanej pod kierunkiem naukowym prof. UŚ dr. hab. Sebastiana Kubasa na Uniwersytecie Śląskim w Katowicach) została ustalona w sposób przemyślany, w oparciu o zainteresowania badawcze doktoranta, i odpowiada potrzebom badań nad przywództwem we współczesnych naukach o polityce. Chińska Republika Ludowa - jak ujął to dziennikarz śledczy Geoffrey Cain - jest „doskonałym państwem policyjnym”¹, lecz przywołanie tej książki i tego tytułu nie tyle jest mi potrzebne, by mówić o państwie wypełnionym mechanizmami inwigilacji, lecz by sparafrazować pewien model systemu politycznego Chin. Stały się one ciekawym badawczo przypadkiem państwa autorytarnego, które zaadaptowało elementy gospodarki rynkowej, rozwinęło nowoczesne technologie, ale jednocześnie ma charakter policyjny - utrzymuje polityczny monopol partii komunistycznej, eliminuje opozycję, w sposób stanowczy i konsekwentny „wychowuje” i kontroluje społeczeństwo. Jest też jednym z kluczowych graczy na arenie międzynarodowej. W tych uwarunkowaniach funkcjonują określone modele przywództwa politycznego szefów państwa i partii komunistycznej, podlegające frapującym uwarunkowaniom i dynamice. Mgr Adam Pawełczyk podejmuje próbę zbudowania modelu przywództwa, uwarunkowanego procesami historycznymi, społecznymi, kulturowymi oraz wyzwaniem stawianymi przez świat zewnętrzny. To odważne badawczo i ważne przedsięwzięcie, które w

¹ G. Cain, *Doskonałe państwo policyjne. Wyprawa w głąb chińskiej inwigilacyjnej dystopii*, Kraków 2024.

efekcie przynosi ważny wkład w naukową dyskusję nad współczesnym modelem państwa niedemokratycznego i zachodzących w nim procesów politycznych.

Być może należało nieco przemyśleć tytuł rozprawy, żeby uniknąć niepotrzebnego powtórzenia, np. „Przywództwo polityczne w Chińskiej Republice Ludowej pod koniec XX i w pierwszych dwóch dekadach XXI wieku: przypadek Jiang Zemina, Hu Jintao i Xi Jinpinga”. Nie uznaję jednak zaproponowanego tytułu za wadliwy - oddaje on w pełni założony problem badawczy.

2. OCENA BUDOWY I TREŚCI ROZPRAWY

Dysertacja doktorska składa się ze Wstępu, sześciu rozdziałów problemowych, Zakończenia i bibliografii oraz spisu tabel i ilustracji (nie uwzględnionych w spisie treści). Praca liczy - w swej części analitycznej - nieco ponad 300 stron, co moim zdaniem jest objętością optymalną - pozwala ona na rozwinięcie kluczowych dla problemu badawczego wątków, a jednocześnie umożliwia pożądaną syntezę, panowanie nad narracją i nieuleganie pokusie nadmiernej liczby dygresji i „rozważniania” treści.

Systematyka pracy jest przemyślana, konsekwentna i uzasadniona zarówno pod kątem merytorycznym, jak i metodologicznym. Rozdział wstępny poświęcony został teoretycznym i metodologicznym podstawom badań nad przywództwem. Następny dotyczy uwarunkowań historyczno-kulturowych chińskiego przywództwa, a kolejne cztery - odsłonom przywództwa, uzasadnionym nie tylko chronologicznie, lecz i pod kątem charakteru ewolucji systemu politycznego Chińskiej Republiki Ludowej. Każdy z rozdziałów kończy się konkluzjami, dzięki którym zaakcentowane zostały wszystkie najważniejsze ustalenia danej części pracy.

Autor szeroko opisał problem przywództwa (w znaczeniu globalnym) i przywództwa politycznego, dzięki czemu zbudował dostateczny fundament teoretyczny pod analizę przypadków przywództwa przewodniczących ChRL. Zaakcentowane zostały nie tylko normatywno-instytucjonalne, ale również osobowościowe aspekty, kluczowe dla zdolności do przewodzenia społecznego (szczególnie w czasach, gdy jedną z ważniejszych ról w procesach politycznych odgrywają czynniki emocjonalne). Dokonany przegląd koncepcji związanych z przywództwem politycznym, ukazuje pełen wachlarz możliwości jego współczesnych interpretacji.

Po dokonaniu przeglądu sposobów definiowania przywództwa politycznego, autor podejmuje ostateczną próbę skonstruowania własnej koncepcji przywództwa, akcentując konieczność wystąpienia podporządkowania (świadomego) grupy społecznej określonej władzy podmiotu o charakterze przywódczym (jednoosobowemu lub zbiorowemu) oraz realizację zleconych przez ten podmiot działań. Przywódcy są aktywni w sferze publicznej i „nieustannie

rywalizują o władzę”, zaś procesy przywódcze opierają się zarówno na zasadach formalnych, jak i nieformalnych (s. 56-57). Szkoda jedynie, że autor nie pogłębił swojej propozycji w kierunku, który np. ukazałby co oznacza „aktywność w sferze publicznej” i jaką rolę odgrywają personalne cechy przywódcy (a w sytuacji grupy przywódczej - czy jest ona w stanie rekompensować braki cech charyzmatycznych, właściwych bardziej jednostkom niż podmiotom kolektywnym, zbiorowym).

Autor słusznie docenia znaczenie kultury politycznej w analizie modelu przywództwa politycznego. Odwołując się do popularnych w naukach o polityce typologizacji kultury politycznej, określa model chiński jako autorytarny, „uzupełniony o charakterystyczne dla Chin czynniki filozoficzne wywodzące się z konfucjanizmu, buddyzmu, taoizmu i legizmu” (s. 80). Doktorant konstatuje, że hierarchiczna kultura, charakterystyczna dla modelu autorytarnego, wzmocniona przez elementy konfucjanizmu i kolektywizmu, nie czyni przywódców swoistymi „zakładnikami charyzmy”, lecz jednostkami cechującymi się zdolnością do utrzymywania istniejącego porządku i jego norm. W takim modelu przywództwo nie ulega kryzysowi w sytuacji odejścia jednostki o nadzwyczajnych, osobistych właściwościach.

Autor dowodzi silnych zależności między współczesnym modelem przywództwa chińskiego a historyczno-kulturowymi doświadczeniami społeczeństwa Państwa Środka. Jest to być może jeden z najbardziej wyrazistych światowych przykładów takich relacji między dziedzictwem/tradycją a obecnymi rozwiązaniami. Autor akcentuje te zależności, np. analizując karierę polityczną Mao Zedonga. Nie jestem jednak do końca przekonany, co do konieczności aż tak szczegółowego potraktowania dziejów chińskiej monarchii, jak czyni to autor w rozdziale drugim. Być może wystarczająca byłaby synteza ukazująca najistotniejsze elementy spuścizny monarchicznej i ukazująca jej znaczenie dla dzisiejszych realiów politycznych. W jakiejś mierze oddają to zestawienia tabelaryczne (ss. 135-138), ukazujące w ujęciu porównawczym przywództwo chińskich władców pod kątem: rodzajów osobowości przywódcy, sposobu dojścia do władzy, zakresu kontrolowania władzy i struktur państwowych oraz pozostałych, wybranych czynników. Przy okazji niezwykle ciekawa jest uwaga autora ze s. 139, że Konfucjusz „można nazwać najważniejszą osobą w całej historii Chin”.

Nie jestem przekonany do określenia Chin mianem „państwa jednopartyjnego” (jeśli już, to państwa o systemie monopartyjnym), jak wskazuje doktorant np. na s. 73. Jest to raczej system partii hegemonicznej, w którym znaczenie kilku legalnych, istniejących obok KPCh partii, posiadających swoich przedstawicieli w parlamencie, jest niewielkie, symboliczne, sprowadzające się w istocie do roli „pasa transmisyjnego” KPCh do grup, które nominalnie te partie mają reprezentować. Reasumując, nawet przy założeniu pełnej fasadowości koncesjonowanego

pluralizmu w ChRL - byłyby to bardziej model hegemoniczny niż monopartyjny². Można natomiast uznać, że swoistym polem rywalizacji politycznej stały się ulokowane bliżej lub dalej ośrodka przywódczego, frakcje partii komunistycznej.

Autor dokonał ciekawego wyodrębnienia pięciu generacji chińskich przywódców w realnym socjalizmie (s. 198-190) zakładając, że przynajmniej od czasu przejścia władzy przez Jiang Zemina, premier działa zgodnie z linią programową przywódcy (przewodniczącego ChRL i przewodniczącego KPCh oraz szefa Centralnej Komisji Wojskowej). Każdej z tych generacji przypisano wiodącą ideologię, tradycyjnie wpisywaną do chińskiej konstytucji (np. w piątej generacji jest to myśl Xi Jinpinga, czyli myśl o socjalizmie o chińskiej specyfice w nowej erze). Jednocześnie doktorant konstatuje: „Mianem szóstej generacji nie będzie też można prawdopodobnie nazywać rządów kolejnego po Xi Jinpingu przywódcy, gdyż poza zmianami osobowymi, drugim warunkiem istnienia generacyjności są regularne zmiany osobowe także na trzech najważniejszych państwowych stanowiskach, w przypadku gdy Xi zapewnił sobie nieograniczony czas sprawowania władzy nie istnieje już generacyjność jaką znamy” (s. 190). W istocie, należy się zgodzić, że preferowanym przez Xi Jinpinga modelem przywództwa jest kumulacja najważniejszych stanowisk państwowych i partyjnych, wzmocnienie osobistego nadzoru nad procesami decyzyjnymi oraz usunięcie barier czasowych dla sprawowanej przez siebie władzy (np. zmiana Konstytucji ChRL znosząca limit kadencji).

W Zakończeniu dysertacji doktorant dokonuje też porównania modelu przywództwa Jiang Zemina, Hu Jintao i Xi Jinpinga pod kątem relacji ze środowiskiem politycznym (w oparciu o model Haughtona), przyjmując za punkty odniesienia frakcje partyjne, partię, ramy instytucjonalne, społeczeństwo i środowisko międzynarodowe oraz ostatecznie wykazując kluczową rolę przywódcy w kształtowaniu polityki wewnętrznej i zagranicznej Państwa Środka. Istotnym wkładem doktoranta w dyskurs nad systemem politycznym socjalistycznych Chin, jest również przedstawiona propozycja modelu przywództwa politycznego w ChRL, bazująca - jak wskazuje autor - „na oryginalności i niepowtarzalności chińskiego systemu politycznego”.

Nie do końca przekonany jestem do zamiennego stosowania określenia „lider” i „przywódca” (jak to autor czyni np. we Wstępie), choć jednocześnie jest jasne, że w licznych pozycjach literatury przedmiotu dokonuje się swoistego utożsamienia tych dwóch określeń.

O świadomości badawczej doktoranta świadczy fakt, że nie używa on wobec porządku politycznego w Chinach określenia system (czy też reżim) komunistyczny (co spotkać można w nader licznych przypadkach, w wielu opracowaniach), lecz „reżim socjalistyczny” (np. s. 7).

² Por. I. Szpotakowski, *Konstytucyjne ramy systemu rządów w Chińskiej Republice Ludowej*, „Białostockie Studia Prawnicze” 2019, vol. 24, nr 4.

Niekiedy autor stosuje pewnego rodzaju uproszczenia, bez pożądanego uzasadnienia, np. pisząc na s. 28: „Jako autor pracy uważam, że koncepcja F. Nietzschego jest niezwykle radykalna, stąd też nie wszystkie jej elementy mogą zostać uznane za godne zaakceptowania przy analizie przywództwa”. Co autor wskazałby jako niepożądany radykalizm? Czy to właściwa kategoria w badaniach naukowych? Natomiast na s. 36 twierdzi: „Rosnące niezadowolenie społeczne doprowadziło pod koniec XX w. do ogłoszenia niepodległości przez kolejne republiki radzieckie co skutkowało rozpadem Związku Radzieckiego w 1991 roku”. Co kryje się pod pojęciem „niezadowolenia społecznego”? Czy deklaracje niepodległości radzieckich republik to jedyny element tego kryzysu?

Istotnym wkładem rozprawy w dyskurs naukowy, jest komparatystyczne ujęcie problemu przywództwa w socjalistycznych Chinach z jednoczesną, zasługującą na uznanie, próbą zbudowania modelu tego przywództwa, z całą świadomością różnorodności cech osobistych i politycznych kontekstów.

3. OCENA METODOLOGICZNA

Cele pracy doktorskiej zostały wskazane jasno i są one atrakcyjne badawczo - doktorant zakłada przeprowadzenie „kompleksowej analizy charakteru współczesnego przywództwa w Chińskiej Republice Ludowej” (s. 9), z uwzględnieniem dynamiki procesów politycznych i społecznych, zachodzących we współczesnych Chinach.

Teza główna pracy, koncentrująca się na zależnościach między systemowo założonym kolektywizmem a centralną rolą jednostki w procesie rządzenia państwem - jest ciekawa i zasadniczo zbudowana właściwie (choć szkoda, że nie została ona sformułowana jako hipoteza, która ma walor weryfikowalności). Trochę nie do końca wiadomo, dlaczego autor wprowadził do niej cezurę roku 1993, chociaż w opisie celów badawczych akcentował rolę roku 1989, jako „symboliczny czas stanowiący preludium do właściwych rządów Jiang Zemina [...]” (s. 10). Przyjmuję, że chodziło w rezultacie o sztywne cezury formalnego momentu objęcia kluczowych funkcji. Zestaw pytań badawczych umożliwia kompleksowe ujęcie problemu badawczego rozprawy, odnoszą się one bowiem do kluczowych kwestii związanych z wieloma wymiarami przywództwa politycznego w ChRL, niemniej pozostają dwie wątpliwości: bardzo oszczędne potraktowanie kwestii zewnętrznego wymiaru przywództwa (roli polityki zagranicznej) - mowa jest o tym wprost właściwie tylko w ostatnim pytaniu i tylko w odniesieniu do przywództwa Xi Jinpinga oraz niejasnego sformułowania piątego pytania cząstkowego (brak przynajmniej minimalnego wyjaśnienia, jak rozumieć realizację „myśli Mao Zedonga”?). Trzy hipotezy cząstkowe powinny,

moim zdaniem, występować przed pytaniami badawczymi, bowiem pytania są polem umożliwiającym weryfikację hipotez, a nie na odwrót.

Doktorant wykorzystał wachlarz metod i technik badawczych nauk o polityce i administracji, które umożliwiają odniesienie się do postawionej tezy, weryfikację hipotez i udzielenie odpowiedzi na postawione pytania badawcze. Niemniej, brakuje nieco wykorzystania perspektywy neoinstytucjonalnej, która umożliwia ustalenie roli instytucji i norm w związku z toczącymi się procesami politycznymi i społecznymi. Ujęcie to, mówiąc inaczej, wychwytuje najistotniejsze elementy dynamiki procesów przebiegających wokół i w związku z instytucjami. Na marginesie - nieco zagadkowo brzmi cel wykorzystania metody instytucjonalno-prawnej („dzięki której głębiej będzie można poznać rzeczywistość [czyli co? - przyp. TS] polityczną ChRL”, s. 12).

Doktorant klarownie określa przewodni paradygmat badawczy przywództwa politycznego we współczesnym Państwie Środka. Biorąc pod uwagę m.in. kwestie specyfiki kultury politycznej, panujących relacji między władzą a społeczeństwem (reżim), relacji między instytucjami władzy - przyjęty zostaje paradygmat sytuacyjny (instytucjonalno-kulturowy), uzupełniony - w miarę potrzeb badawczych - o odwołania do paradygmatu wybitnej jednostki i paradygmatu interakcyjnego (umożliwiającego badanie relacji między przywódcą a zbiorowością, której przewodzi).

Autor ma świadomość licznych ograniczników badawczych, w tym problemów w badaniach nad przywództwem charyzmatycznego Xi Jinpinga, który w momencie przygotowywania rozprawy doktorskiej, nadal był sekretarzem generalnym KPCh oraz przewodniczącym ChRL - a zatem uwzględnić należało wiele zmiennych i dynamicznych elementów pojawiających się w analizie tego przypadku (bez pewności, jak w istocie zakończy się okres władzy Xi).

Trochę zaskakująca jest próba podsumowania procesu sprawowania przywództwa politycznego za pomocą podobnej do szkolnej, skali ocen (przywództwo „bardzo złe, złe, poprawne, dobre, bardzo dobre”). Nie do końca wiadomo, jakie są kryteria tych ocen i czy np. ocena zła oznacza niezdolność osiągnięcia przez przywódcę politycznych celów, czy też jest to bardziej subiektywna perspektywa przyjęta przez badacza. Nie kwestionuję racji tego typu podsumowań i prób ilościowo-jakościowego ujęcia problemu, widziałbym jednak konieczność dokładniejszego określenia kryteriów oceny o charakterze naukowym.

W Zakończeniu doktorant odnosi się do tezy, hipotez i pytań badawczych sformułowanych we Wstępie, w sposób uporządkowany i konsekwentny wskazując na ich weryfikację (choć muszę powtórzyć argument, że trudno weryfikuje się tezy, które raczej podlegają uzasadnieniu) i udzielenia na nie odpowiedzi. Wyłania się z nich frapująca konkluzja, że choć model ustrojowy Chińskiej Republiki Ludowej zakłada kolektywny system sprawowania władzy, to w praktyce systemowej dominuje władza silnych, legitymizowanych przez zróżnicowane czynniki jednostek.

4. OCENA FORMALNA

Rozprawa doktorska dowodzi dobrego przygotowania mgr. A. Pawełczyka do sporządzania prac na stopień naukowy i dużego zakresu samodzielności badawczej.

Bibliografia rozprawy jest sporządzona wzorcowo - posiada stosowny podział wewnętrzny i staranną edycję. Ukazuje ona jednocześnie ogromną pracę, jaką wykonał doktorant w procesie zgromadzenia, przeglądu oraz wykorzystania w dysertacji licznych pozycji krajowej i obcej literatury przedmiotu.

Przypisy w rozprawie są sporządzone w oparciu o właściwą technikę i uniknięto w nich poważniejszych błędów. Autor rozumie i docenia walory przypisów o charakterze erudycyjnym, dzięki którym podejmuje polemikę z innymi autorami, konfrontuje koncepcje i stanowiska badawcze a także prowadzi uzupełniającą narrację, bez rozbijania spójności tekstu głównego.

Cenne jest, że autor dochował szczególnej staranności w wyjaśnieniu formalnych reguł zapisu i odmiany chińskich imion i nazwisk, czego ważnym dowodem jest przyp. 87 ze ss. 139-140.

Wskazane byłoby natomiast dokonanie nieco bardziej starannej korekty rozprawy pod kątem językowym, dzięki czemu w niektórych miejscach można byłoby uniknąć błędów o charakterze ortograficznym, gramatycznym czy stylistycznym.

5. KONKLUZJE

Przedstawiona mi do recenzji rozprawa doktorska mgr. Adama Pawełczyka musi być oceniona bardzo pozytywnie. Doktorant wykonał ogromną pracę, przeprowadzając kwerendę niezwykle zróżnicowanych źródeł krajowych i obcojęzycznych oraz nieomalże w benedyktyński sposób układając wydarzenia, konteksty polityczne, odłony historyczne, uwarunkowania kulturowe, społeczne, instytucjonalne i normatywne w politologiczny ciąg opisu chińskiego przywództwa politycznego. Ten deskryptywny charakter przeważa w niektórych częściach dysertacji nad stroną analityczną, niekiedy rozbudowany jest on ponad potrzeby właściwego naświetlenia problemu - lecz jednocześnie dowodzi biegłości autora w dostrzeganiu specyficznych cech przywództwa w Państwie Środka. W ten sposób praca wypełnia wiele luk badawczych w polskiej literaturze przedmiotu i staje się ważnym wkładem w dyskusję naukową o mechanizmach politycznych państw niedemokratycznych.

Przedłożona rozprawa spełnia warunki stawiane rozprawom doktorskim, określone w art. 187 ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce. Wnioskuje zatem o dopuszczenie mgr. Adama Pawełczyka do publicznej obrony pracy doktorskiej.

